

T.C.

Hacettepe Üniversitesi

BİLGİSAYAR MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ

Ankara'nın şehircilik bakımından gelişimi: Kentsel dönüşüm, yeni semtlerin kuruluşu, dışarıdan alınan göçler ve şehrin sosyal yapısına tesirleri (1923-2016).

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANKARA

Yahya KOÇAK

21527189

ANKARA, 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ŞEKİLLER.....	ii
TABLOLAR.....	iii
RESİMLER.....	iv
1. KENT VE KENTLEŞME	1
2. ANKARA’NIN ŞEHİRCİLİK BAKIMINDAN GELİŞİMİ.....	2
3. KENTSEL DÖNÜŞÜM.....	6
4. ANKARA’DA KENTSEL DÖNÜŞÜM VE YENİ SEMTLERİN KURULUŞU.....	8
5. GÖÇÜN TANIMI.....	16
6. GÖÇÜN ÇEŞİTLERİ.....	17
6.1. Ülke Sınırı Esasına Göre Göç Çeşitleri.....	17
6.2. Oluşumuna Göre Göç Çeşitleri.....	18
7. TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇ OLGUSU.....	19
8. ANKARA’YA GÖÇÜN TEMEL NEDENLERİ VE SONUÇLARI.....	20
8.1. Köylerden Şehirlere Göç.....	21
8.2. Ankara İline Nüfus Gönderen İller.....	24
9. DIŞARDAN ALINAN GÖÇLERİN ŞEHRİN SOSYAL YAPISINA ETKİLERİ.....	25
10. DEĞERLENDİRME.....	27
KAYNAKÇA.....	28

ŞEKİLLER

Şekil 1. Yenileme ve dönüşüm alanları.....	8
Şekil 2. Ankara'da Konut Alanlarının Gelişimi.....	15

TABLÖLAR

Tablo 1. 1935 yılında Ankara'daki yapıların sayısı ve semtlere göre dağılımı.....	10
Tablo 2. Yapı izin belgelerine göre Ankara'da konut sayısı, 1954-1980	12
Tablo 3. Ankara Kentinde Arazi Kullanım Tiplerinin Yıllara Göre Alanları.....	13
Tablo 4. Dönemsel Göç Göstergesi.....	21
Tablo 5. Ankara Nüfus Artışında Doğal Artış ve Net Göçle Artışın Payları.....	23

RESİMLER

Resim 1. Proje öncesi Portakal Çiçeği Vadisi’ndeki gecekondular ve Projesi sonrasında yapılan lüks konutlar.....	15
Resim 2. Proje öncesi Dikmen Vadisi, gecekondular sahipleri için yapılan apartmanlar (Dikmen Vadisi kentsel dönüşüm projesi)	16
Resim 3. Dikmen Vadisi Projesi sonrasında yüksek gelirli grup için yapılan lüks apartmanlar.....	16

1. KENT VE KENTLEŞME

Kent ve Kentleşme; “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” olarak tanımlamaktadır (Keleş, 1998). Sahip olduğu özelliklerine uygun olarak kent; “ tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol işlevlerinin toplandığı, belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimidir. Kentler yalnız başlarına var olamazlar, çevrelerindeki diğer yerleşmelerle etkileşim içerisindedirler. Bir kentin zaman içerisinde oluşumunun en önemli yönlerinden birini bu işlevlerin ve bunların yerleştiği kent merkezinin çevre yerleşmeler ile kurduğu ilişki oluşturur (Kıray, 1998). Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzlaşma yaratan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlamaktadır (Keleş, 1996). Gelişmiş ülkelerin kentlerinde toplumsal değişmeyi başlatmada ve hızlandırmada, sanayileşmenin yanı sıra, kentleşmenin de önemli bir değiştirici faktör olduğu kabul edilir. Modernleşme kuramcıları, sosyal değişme açısından kentlerin ikili bir işlev gördüğünü söylemektedirler. Bir yandan, yenilikler kentlerde doğar ve köylere yayılır, toplumsal yaşam sistemleri olarak orada yaşayanların bireysel davranışlarına belirli özellikler kazandırırken; diğer yandan, kırsal kesimden gelenleri kendi potasında eritir, onları modern kent yaşamına katar. Geleneksel kültür ve sosyal yapılar kentleşme sürecinde çözülür. Bu nedenle, kentleşme kent sınırlarıyla sınırlandırılmış sayılmaz, kırsala doğru etkisi yayılır. Modernleşme merkezden çevreye yayıldıkça, ülkeler ve toplumsal kesimler arasında farklar kalkacak, insanlık adına ilerleme ve gelişme sağlanmış olacaktır. Avrupa’da gelişme ve sanayileşme süreci, bugün gelişmekte olan ülkelerde görülen köy-kent karşıtlığını zaman içinde ortadan kaldırmıştır. Bu bakış açısına göre, gelişmekte olan ülkelerin gelişme gücü de asıl olarak kentlerdedir, onlar da aynı süreçten geçeceklerdir (Kaypak, 2014). Kentleşme, kentin nüfusunun, fiziksel alanın büyümesinin yanı sıra, sürekli bir devinimdir. Kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerden doğar. Sanayileşme, ekonomik büyüme ve gelişme ve toplumsal bir etkileşim alanının varlığı ile birlikte sosyal değişim sürecini meydana getirmektedir. İnsanların değişik gereksinimlerini karşılamak için karşılıklı ilişkiler içerisinde bulunmaları, tarihin ilk çağlarından itibaren bir arada yaşamalarını zorunlu kılarak, üretim, dağıtım ve tüketim işlevlerinin merkezileştiği uygarlık

beşikleri denilen kentleri doğurmuştur. Toplumların belirli yerlerde yoğun bir şekilde yerleşmelerine neden olan kentleşme, ülkelerin gelişmişlik ve uygarlık durumunu belirlerken göz önünde tutulan belirleyici bir faktördür. Gelişmiş veya gelişmekte olan toplumların belirlenmesinde temel alınan ölçütlerin en önemlisi; sanayi durumu, yerleşme alanları, kentlerin oluşum ve gelişim sürecidir (Toprak, 2001).

Kentlileşme kavramı, kentsel yaşam deneyimi içinde elde edilen bir kültür birikimidir. Kentli olma; kentsel yaşam biçimine uyumdur. Kentlilik, üretim yapısı ve yaşam tarzı arasındaki ilişkinin sonucu olarak belirmektedir (Kaypak, 2014). Bugünkü modern kentler, Sanayi Devrimi'nden sonra ve sanayileşmeye koşut olarak ortaya çıkmıştır. Kent, tarım dışı sanayi ve hizmet faaliyetlerinin ve nüfusun çekilip yoğunlaştığı, üretimin denetlendiği ve örgütlendiği yer olmuştur. 19. yüzyıl içinde ortaya çıkan sanayileşmenin doğurduğu kentleşme ortamı, liberalleşme, laikleşme, bireyselleşme olgularını da beraberinde getirmiştir. Kısaca, kent doğuşuyla yaşayanlarına bir takım hak ve yükümlülükler getirmiş, onları kentli yapmıştır. Ama aynı süreç içinde, siyasi toplumun karşısında bir sivil toplumun oluşmasını da sağlamıştır. Kentleşmenin bir çağdaşlaşma ve gelişme göstergesi olduğu ölçüt kabul edilince, onun da her türlü katılmayı özendirilmesini beklemek doğaldır (Keleş, 1996).

2. ANKARA’NIN ŞEHİRCİLİK BAKIMINDAN GELİŞİMİ

Ankara; I. Dünya Savaşı yıllarında, ulaşılması ve yaşanması güç, çok bakımsız, yoksulluktan, çevredeki bataklıkların ürettikleri sıtma salgınlarından kırılgan bir Anadolu kasabasıydı. Varlıklı kesimin yaşadığı azınlık mahallesini yok eden büyük bir yangın geçirmişti. Yıkıntılarla bir çöküntü alanı görünümündeydi. Kent kalenin çevresinde kümelenmiş dar sokaklı birkaç mahalleden oluşmakta; Kale ile bugünkü Ulus meydanı arasında uzanmaktaydı. Almanlar tarafından yaptırılmış olan bozuk ve dar bir yolla Ulus meydanına bağlanmaktaydı. Birkaç resmi taş binanın dışında dikkat çeken bir yapı yoktu. Evlerin çoğunun damları düz görünümlü ve toprak rengiydi. Kent ağaçtan, yeşilden yoksun çıplak bir bozkırı, gelişmemiş bir köyü andırmaktaydı (Kaypak, 2014). Mustafa Kemal’in Temsil Heyetiyle birlikte Ankara’ya gelmesi ile 23 Nisan 1920’de Ankara’da T.B.M.M.’si açılmıştır. Ankara; Kurtuluş Savaşı’nı yapanların, savaşın örgütlenmesi, ulusal tepkinin siyasal örgütlenme biçimine dönüşmesi için hazırladıkları ortam sonucunda; Kurtuluş Savaşı’nın başarıya ulaşmasından sonra “doğal bir başkent” niteliği kazanmıştır (Yavuz, 1980). 3 Ekim 1923’de T.B.M.M.’nin oturumunda tek maddelik yasayla, Ankara başkent yapılmış, sonra 29 Ekim’de Cumhuriyet

ilan edilmiştir Atatürk, bataklık bir arazi üzerinde yerleşmiş bulunan küçük Ankara kasabasından büyük ve çağdaş bir kent yaratmaya kararlıydı (Kaypak, 2014). Ankara'yı uygar Türkiye'nin simgesi yapmak gerekiyordu. Böyle bir kentin gelişigüzel bir gelişme ile elde edilemeyeceği anlaşıncı da planlı imar kavramı doğmuştur. Ankara'da daha Kurtuluş Savaşı yıllarında hissedilen ve Cumhuriyet döneminde baskınlığını artıran konut sıkıntısı planlı kent özleminin temel nedenidir. (Tankut, 1981). 1930'da Belediye Kanunu, 1933'da Belediye Bankası ile Yapı ve Yollar Kanunu, 1934'de Tapu Kanunu ve 1939'da Belediye İstimlak Kanunu çıkarılırken hep Ankara göz önünde bulundurulmuştur. Düzenli bir kentleşmeyi sağlamayı amaçlayan bu yasaların ardında, Ankara'yı çağdaş kent yaşamını Türkiye'ye yansıtacak mekân olarak tasarlama düşüncesi bulunmaktaydı. Ankara'nın Türkiye'nin yerel yönetim ve kentleşme düzenini belki de en çok etkileyen özelliklerinden biri, 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun hazırlanmasına öncülük etmesidir. 1925'te çıkarılan özel bir yasayla, mevcut eski kentin yanında, yeni kentin kurulduğu yaklaşık 400 hektarlık toprağın çok düşük bedellerle kamulaştırılması sağlandı. Bu yasa, konut yapmak amacıyla kamulaştırma getiren ilk yasaydı. Kentin hızla büyümesi için kente ilk kez elektrik verildi ve imarı için gerekli yapı malzemesini sağlamak amacıyla tuğla, kiremit, kireç, çimento ve kereste fabrikaları kuruldu. Gelişmekte olan ülkelerde yeni bir kent kurmanın ilk örneği Ankara idi (Kaypak, 2014). Ankara'nın Cumhuriyet dönemi imar tarihi iki tane başarısız plan denemesi ile başlar. Eski kent için 1925 yılında Heussler Firmasına, yeni kent için 1927 yılında Karl Lörcher'e imar planları hazırlatıldı. Bunlardan eski kent için hazırlanan plan geri çevrilirken, yeni kent plânı, acil konut gereksinimi nedeniyle hemen uygulanmaya kondu. Ama yerel uygulamalar gittikçe daha bütüncül bir plan yapılmasını zorunlu kılıyordu (Tankut, 1981). En ileri şehircilik anlayışı içinde bütüncül plan yapılabilmesi için, 1928'de özel bir yasayla Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuştur. Ankara'nın imar işlerinin yürütülmesi sırasında eski Ankara mı imar edilsin, yoksa yeni bir kent mi kurulsun konusu tartışılmış; eski Ankara'nın imarı yerine, Çankaya ile eski Ankara arasında yeni bir mahalle, daha doğrusu kent çanak şeklinde olduğu için oluşan bataklıkları kurutarak yeni bir kent kurmak, gerçekleştirilmesi daha kolay ve kent plancılığı ilkelerine daha uygun bulunmuştur (Kaypak, 2014). Bu doğrultuda, Jansen Ankara için hem kentin tarihini göz önünde tutan, hem de düşük yoğunluklu bahçeli evlerin ve geniş yeşil alanların bulunduğu, gösterişli yatırımlardan kaçınan bir plan önermiştir. Plan 1932'de onaylanarak yürürlüğe kondu. Jansen binlerce yıllık tarih ve kültürün izlerini yok etmemiş, Eski şehrin üstüne değil, onu koruyarak hemen yanına bir "yeni şehir" kurulmasını planlamıştı. Toplumsal boyut ve insan ölçeği dikkate alınarak hazırlanan bu planda eski kent merkez niteliğinde bırakılıyor, Çankaya'ya kadar devam eden alan ızgara plan dokusunda

düşük yoğunluklu konut alanlarından oluşuyordu. Ticaret merkezi Ulus, yönetim merkezi ise “Yenişehir”di. Önerilen plan eski kent merkezi ile yeni kenti başarılı biçimde ayıran ve kenti kuzey-güney yönünde tasarlanan ana bir eksen ile bağlayan bir tasarımıdır. Doğu-batı yönünde tasarlanan ikinci bir eksen ise, üzerinde devlet yapılarının yerleştiği bir eksen olarak görülür (Uludağ, 1998). Birçok yeniliğin merkezi olan Ankara ilk konut yapı kooperatifinin kurulmasına da tanıklık etmiştir. Kentin başkent olarak inşasında yönetim ayrıcalığını simgeleyen yapıların görülmesi doğaldır. Zaten İmar Müdürlüğü ilk olarak Ankara’da kurulmuştur. 1935 yılında üst düzey memurlar tarafından kurulan ve Jansen tarafından yüksek standartlarla planlanan Bahçelievler Yapı Kooperatifi bir ilk olmanın yanı sıra, bahçeli ev anlayışının benimsenmesine de katkı sağlamıştır. 1930-1950 yılları arasında üretilen konutlarda sosyo-ekonomik düzeye göre bölgeleme yapılmış alt-orta ve orta gelir grupları için eski kent, Sıhhiye ve Cebeci; üst ve üst-orta gelir grupları için ise, Yenişehir, Bahçelievler ve Gaziosmanpaşa, Kavaklıdere gibi semtler kullanılmıştır. Bu dönem apartmanlara ilişkin olumsuz bir anlayış hâkimdir (Kaypak, 2014). Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan II. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar nüfusu artan, imar gören tek kent Ankara’dır. Ankara, başkent olmasının sonucu olarak, Orta Anadolu illerinden ve bütün Türkiye’den yoğun göç almış, sürekli bir büyüme göstermiştir. Bölgenin kentleşmesini de hızlandırmıştır. Önce kent ve konut sorunları Ankara’nın sorunuymuş gibi algılanmış, sonra Ankara’nın orada bulunmasının etkisi bölgeye de yayılmıştır. Ulusal devletin başkenti olması Ankara’ya ülkenin geliştirilecek altyapı ağında merkezi bir konum sağlamıştır. Bir yandan, altyapı sisteminin ona ekonomik üstünlükler sağlayacak biçimde gelişmesine yol açarken, bir yandan da ekonomik etkinliklerin niteliğini belirlemiştir (Yavuz, 1980). 1929’da başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı’ndan sonra Ankara’nın üstünlüğü daha da göze batır olmuştur. Jansen Planı ile nüfusunun 50 yıl içinde 300.000’e ulaşacağı varsayılmıştı. Gecekondulaşma ve arsa spekülasyonu gibi nedenlerle varsayılanın çok ötesinde gittikçe hızlanan nüfus artışı planı işlemez hale getirmiştir. Ankara’nın büyümesi 1950’ye değin, Türkiye’nin kentleşme hızının iki katıydı. 1975’e kadar %6 düzeyindeydi. 1950’li yıllardan itibaren 1975 yılına kadar kentleşme, göç ve sanayileşmeyle hızlanmıştır. Jansen Planı 10 yıl içinde eskimiş ve uygulanamaz hale düşmüştür. Bunun başkentlik niteliği, alınan göç, hizmetlerin fazlalığı gibi çeşitli nedenleri olabilir, ama asıl nedeni, teknik ya da parasal olmaktan çok, cumhuriyet bürokrasisinin kent planlanması yaklaşımının değişmesinde aranmalıdır (Kaypak, 2014). Jansen Planı’nın kentsel büyümenin gerisinde kalması ve plan dışı gelişmelerle özgün biçimini yitirmesi sonucu 1955’de açılan uluslararası yarışma ile Nihat Yücel ve Raşit Uybadin tarafından yeni bir plan yapılmıştır. Yücel ve Uybadin Planı, Jansen Planına göre

daha yüksek yoğunluklu, oldukça homojen dokuda bir kent tasarlıyordu. Bunda da daha sonra değişiklik yapılarak yapıların kat adedi iki misli arttırıldı. Bu plan da 2000 yılında 750.000 nüfus bekliyordu, 1985’de 2 milyonu aşmıştır (Kaypak, 2014). Yücel-Uybadin Planı da kat artış taleplerine direnemeyerek kısa sürede plan dışı uygulamalarla geçerliğini kaybetmiş ve kentin çok daha yoğun bir yerleşime dönüşmesinin yolunu açmıştır (Altaban, 1998). Zamanla kent bir metropole doğru ilerlerken 1969 yılında Ankara Metropolitan Alan Nazım İmar Bürosu kurulmuştur. 1970-75 yılları arasında bu büro kapsamlı olarak Nazım Planı şeması geliştirmiş ve 1982 yılında Ankara 1990 Nazım Planı olarak onaylanıp yürürlüğe girmiştir. Ankara 1990 Nazım Planı, bir imar planı deneyiminden çok, “yapısal plan (structure plan)” denebilecek yönlendirici bir çerçevenin ışığında, ayrıntılı planlama çalışmalarının yapıldığı, yeni bir planlama anlayış ve sürecini gündeme getirmiştir. "Ankara 1990 Nazım Planı”nda, 1990 da nüfusun 2.8 milyon (düşük göç kabulü)-3.6 milyon (yüksek göç kabulü) aralığında olacağı öngörülmüş, gerçekten de 1985 yılında Ankara nüfusu 2.3 milyon, 1990 yılında ise 2.5 milyon olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu planda bir batı koridoru dışına çıkılmayarak Batıkent, Eryaman, Sincan gibi toplu konut alanları, Sincan Organize Sanayi Bölgesi gelişmeye açılacak ve İstanbul yoluna "yönelinecektir (Ankara Büyükşehir Belediyesi Makroform, 2013). Fakat bu planın onaylanma sürecinden sonra "Ankara Çevre otoyolu çalışmaları da Karayolları tarafından onaylanınca Nazım Planından tamamen farklı sanayi ve konut alanları için yer seçimi yapmak zorunda kalınmıştır. Nazım Planında değişiklikler yapılmak zorunda kalınmıştır. Kaçak yapılaşma ve gecekonduunun önüne geçebilmek adına “İslah İmar Planlama Çalışmaları” düzenlenmesiyle de beraber Nazım Planı tamamen işlevsiz hale gelmeye başlamıştır". 1984 yılından sonra Ankara şehrinin nüfus artışı hızla devam etmiştir. Şehir "8 ilçeye ulaşmış ve sınırları çizilmeye başlamıştır". Bu süreçte Ankara şehrinin nüfusu topografik bir çanak içerisinde yoğunlaşmaya başlamış ve kentsel açıdan hava kirliliği, ulaşım gibi sorunlar baş göstermiştir. Kentsel gelişimi ve planlamayı doğru bir şekilde ilerletebilmek adına bir ulaşım planı ve bu plana bir altlık teşkil edecek yeniden bir kentsel gelişim planı hazırlamaya karar verilmiştir. "1986 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden bir araştırma grubu 2015 hedef alınarak 1/100.000 ölçekte bir “Yapısal Plan” hazırlamıştır" (Ankara Büyükşehir Belediyesi Makroform, 2013). 2015 yapısal planında topografik çanak içerisine sıkışmış Ankara’nın kentsel ve çevresel sorunlarına çözüm üretmek yönünde ilkeler tanımlanmıştır. "2015 Yapısal Plan Şeması; “kamu kuruluşlarının yer seçim süreçleri”, “kent içi ulaşımın örgütlenme biçimleri”, altyapı sistemleri” ve “arsa fiyatlarının kontrolü”, “merkez oluşumu”, “sanayi yer seçimi” gibi kent makroformunu etkileyen süreçleri irdeleyerek, “desantralizasyon”un Ankara için sadece “normatif bir istek değil

süreçlerdeki değişimlerin gerçekleşmesine olanak sağlayan bir eğilim” olduğunu saptamıştır". Bu şema; “1990 Ankara Nazım Planı” kararlarını temel ilke olarak korumuş, ancak batı koridoru gelişme stratejisine karşın, kuzey, kuzey-doğu ve güneyde de Ankara’nın mevcut gelişme eğilimine bakılarak, desantralize bir yapılaşma öngörmüştür. 2015 Yapısal Planının öngördüğü şekilde kentsel yayılma düzenli bir biçimde gerçekleşmemiştir. Kentin bir saçaklanma, yayılma eğilimini hazırlaması kentsel gelişme için çok önemli makroform önerileri olan 2015 Yapısal Planının önemli ölçüde zarar görmesine yol açmıştır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Makroform, 2013). Ankara pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bunlar arasından da konut ve gecekondü, kamusal kent hizmetleri, nüfusun hızlı artışı ve arsa spekülasyonu, en önemli sorunlar olarak öne çıkmaktadır (Keleş, 1993). Ankara, ilk modern kent planına, ilk kamu konutlarına tanıklık ederken, ilk düzensiz kentleşmeye, ilk gecekonduya ilk arsa vurgunculuğuna da ev sahipliği yapmıştır. Bu açıdan Ankara Türkiye Kentleşme yazınına da kaynaklık etmiştir (Tankut, 1981).

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kent, canlı bir varlık gibidir. Kentin doğup büyümesiyle başlayan süreç, kimi zaman yine bir canlı gibi hastalanmasıyla sekteye uğrar. Bu süreç içerisinde, kentin tekrar iyileştirilebilmesi adına yapılan çalışmalar sanayileşme ile başlamış, sonrasında artan göç ve doğal afetler gibi nedenlerle hızlanmıştır (Milani Hosseini, 2013).

Özellikle, 1980’lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle birikim, yatırım ile üretim biçimlerindeki değişim ve sanayisizleşme, kentlerin gerek sosyal gerekse mekânsal açıdan, önemli değişimler geçirmesine neden olmuştur. Bu değişimlere paralel olarak, planlama da yeniden bir sorgulanma ve değişim süreci yaşamıştır. Planlamanın kavramsal yapısındaki değişim, beraberinde uygulama alanları ve araçlarında da değişiklikleri gündeme getirmiştir. Kentsel dönüşüm de, planlamanın tarihsel süreci içinde farklı yaklaşımlar geliştirmesi sonucu ortaya çıkmış, kentlerin yeniden yapılandırılmasında kullanılan uygulama araçlarından biridir (Uslu ve Uzun, 2014).

Türkiye’de 1950’lerle birlikte kentsel nüfusun artışı hızlanmış ve bununla beraber gelişen hızlı kentleşme süreci kentsel alanların yeniden oluşturulmasını gerektirmiştir. Bu süreçte kentler, plansız gelişmelerinin yanında hem tarihi ve doğal çevreyi hem de afet risklerini göz ardı ederek büyümüşlerdir. 1950 ve 60’lı yıllardan itibaren İstanbul ve Ankara başta olmak üzere büyük kentler bu sürecin simgesi haline gelmiştir (Tekeli, 1982). Cumhuriyet’in her

alandaki yeni ve modern bir toplum yaratma arzusu, kentsel dönüşüm eylemlerini etkileyen ve gündemini oluşturan bir diğer önemli unsur olmuştur (Tekeli, 1998). Kentsel dönüşüm, “çeşitli nedenlerle eskimiş, yıpranmış, çöküntüye uğramış ya da bozulma süreci yaşamakta olan kentin, bir bölgesinin yeniden yaşama kazandırılması sürecidir. Bu süreç kentin tarihi dokuları, terkedilmiş sanayi ve depolama alanları, kullanılmayan tersane, liman alanları ve konut alanlarını içermektedir. Kentsel dönüşüm, sadece basit bir arazi kullanımı sorunu değildir. Aynı zamanda sosyal, kültürel aktiviteleri, tüm şehri ve bölgeyi etkileyen sorunları da ele almaktadır” (Yasin, 2005).

Kentsel dönüşüm projeleri genel hatlarıyla aşağıdaki konuları içermektedir (Kocabaş, 2006):

- Yaşanılabilir planlı kentler oluşturulması,
- Kaçak yapılaşmış alanların yasal ve kabul edilebilir standartlarda konutlara dönüştürülmesi,
- Doğal afetlerden etkilenecek olan konut alanlarının başka kullanım alanlarına dönüştürülmesi,
- Kent içinde kalan fakat devam etmesi sakıncalı çalışma alanlarının dönüştürülmesi,
- Kent içindeki niteliksiz, sağlıksız ve standart dışı alanların dönüştürülmesi,
- İşlevlerini yitirmiş tarihi mekânlar ve koruma alanlarının dönüştürülmesidir.

Kentsel dönüşümün ortaya çıkmasındaki beş temel amaç vardır (Bayraktar, 2006):

- Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurulması ihtiyacını karşılamak,
- Kent dokusunu oluşturan birçok öğenin fiziksel olarak sürekli değişim ihtiyacına cevap vermek,
- Kentsel refah ve yaşam kalitesine bağlı ekonomik başarının elde edilebileceği bir yaklaşım ortaya koymak,
- Kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejileri belirlemek,
- Toplumsal koşullar ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikaların şekillendirilme ihtiyacını karşılamaktır.

Şekil 1.Yenileme ve dönüşüm alanları (Yüksel, 2007)

4. ANKARA'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM VE YENİ SEMTLERİN KURULUŞU

Ankara, başkent kimliği kazandıktan sonra büyük bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim, öncelikle kentin siyasal bir kimlik kazanması gereği yenilenmesi ve bir başkente yakışır niteliğe kavuşmasını gerektiren mekânsal anlamda olmuştur. Jansen planı ile başlayan dönüşüm, 1950 sonrasında yaşanan yoğun göç ile devam etmiş; 1980 sonrasında ıslah imar planı alanlarının oluşması ve sonrasında oluşan kentsel ve sosyal ayrılmalar, başkent kimliğinin etkilenmemesi, başkent'in yaşam kalitesi yüksek ve sürdürülebilir nitelikte gelişen bir kent olması için kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmıştır (Ertaş, 2011). Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar uzanan süreçte Ankara'daki konut ihtiyacı temel olarak, yapı-satıcı, toplu konut ve gecekondu olmak üzere üç şekilde karşılanmıştır. Gelişme alanı olarak kısmen bataklık, kısmen de otlak olan Yenışehir'in seçilmesi ile yeni kentin imar uygulamaları başlatılmıştır. Özel mülkiyete ait olan bu alanın kamulaştırılması için 1925 yılında "Ankara'da İnşası Mukarrer Yenimahalle İçin Merkezî Yerler ile Bataklık ve Mergazi Arazinin Şehremanetince İstimlâki Hakkında" 583 sayılı yasa çıkartılmıştır. Yasa, kamulaştırma yoluyla kentsel arsaya dönüştürülecek arazilerin %25'ini sahiplerine

bırakmaktadır. Arsanın geriye kalanı 1915 yılının vergi değerinin on beş katı değerinde kamulaştırılacaktır (Yüksel, 2007).

Ankara Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusu en hızla artan kent olmuş ve yeni gelen nüfusa yeterli sayıda konut üretilenmemiştir. 1930'lu yıllarda ekonomik krizin etkisiyle kamunun konut üretiminden çekilmesi ve bu bağlamda yeterli sayıda bireysel konut üretiminin gerçekleştirilememesi Ankara'da gecekondy yapımını başlatmıştır. 1934'lerden itibaren konut kooperatifçiliğinin de bireysel konut üretimine ek olarak ortaya çıkması gecekondy yapımının önüne geçmek de yeterli olmamıştır (Yüksel, 2007). Kentteki ilk örgütlü konut yapımı 1925 yılında Yenışehir'de Şehremaneti tarafından kamulaştırma kararı verilen dört milyon metrekarelik alanda başlamıştır. 2–3 katlı bu ilk apartman yapıları, kamu kaynakları ile gerçekleştirilmiştir. Belediye tarafından yaptırılan ve taksitle satılan 198 adet konut Yenışehir'de ilk mahalleyi oluşturmuştur. Hemen ardından memurlar mahallesinin konutlarının yapımında da tüm finansman ve girişimciliği devlet üstlenmiştir. Bu konutlar kiralanmamış, satılarak özel mülkiyete devredilmiştir. Kamu eliyle gerçekleştirilen konut inşaatları Yenışehir'de yoğunlaşırken özel girişimle yapılan apartmanların sayısı Ulus'ta hızla artmaktadır. 1925 yılından itibaren kentin yerleşiminde dört tip konut göze çarpmaktadır: Birincisi, arazi fiyatlarının yüksek olması nedeniyle eski kentte yükselmeye başlayan apartmanlardır. İkinci tür konutlar, Yenışehir'in güney kesimlerinde, özellikle de Kavaklıdere ve Çankaya tarafında görülen villalar ve bahçeli iki katlı yapılarıdır. Eski kentin apartmanları eski dokuyu bozarak ya da yıkarak karışık bir yapılanma içinde oluşurken, Yenışehir ve Çankaya tarafındaki villalar, boş alanda birbirinden bağımsız ve dağınık olarak yerleşmektedir. Ankara'da yüksek arsa fiyatları konut kira bedellerine yansımaktadır. Bu pahalılık ve yoğun spekülasyon alanında konut sıkıntısı çeken düşük gelirli memurlar için devlet tarafından yaptırılan konutlar, kentteki üçüncü tür konutları oluşturmaktadır (Akın, 2007). Kırdan kente göç nedeniyle 1930'lu yılların başından itibaren eski kente en yakın alanlarda ve boş, denetimsiz arazilerde kaçak yapılaşma başlamıştır. Kentin yönetim, ticaret, eğlence, kültür ve eğitim işlevlerinin Ulus ve civarında yoğunlaşması, iş olanaklarının ulaşım problemi olmadan sağlanabilmesi, bu yöreyi alt gelir grupları için çekici kılmaktadır. 1930 tarihinden itibaren memurlara ev yapılması hükümet programlarında yer almaya başlamıştır. Bu amaçla 1944 tarih ve 4626 sayılı "Memur Meskenleri İnşası Hakkında Yasa" çıkartılmıştır. 1930–1945 yılları arasında kentin yoğun ve işlevsel bölümü eski kent iken, çağdaş görünümü de Yenışehir'dir (Akın, 2007).

Tablo 1. 1935 yılında Ankara'daki yapıların sayısı ve semtlere göre dağılımı (Akın, 2007)

	Eski Kent	Yenişehir	Cebeci	Bağlar	Toplam
Tek Konut	11.402	838	943	2.696	15.879
Apartman	182	156	12	1	351
Baraka	822	23	17	75	937
Diğer	152	13	8	32	205
Toplam	2.558	1.030	980	2.804	17.372
Dükkân	2.447	116	57	74	2.694
Han	9	---	---	---	9
Fab.-Değirmen	33	---	4	26	69
Fırın	41	---	3	5	49
Ahır	338	2	27	319	686
Diğer	616	90	12	148	816
Toplam	3.484	214	103	572	4.373
Resmî Bina	422	100	29	406	957
Sinem-Tiyatro	7	1	---	---	8
Diğer	139	8	28	23	198
Toplam	568	109	57	429	1.163
Genel Toplam	16.610	1.353	1.140	3.805	22.908

1940'lı yıllarda artan nüfusu istihdam edecek bir sanayi yığılması olmadığı için kent merkezindeki iş olanaklarına en yakın eğimli, sel yatağı gibi yerleşmeye açılmamış alanlara yerleşme başlamıştır (Şenyapılı, 1996). 1940'larda gelişmeye başlayan Kavaklıdere'nin yakınında Esat, Aşağı Ayrancı semtlerinde yapılaşma başlamıştır. Dikmen ve Yukarı Ayrancı semtleri henüz bağ dokusunu korumaktadır. Kentte, ticaret ve imalathaneler gelişmekte, kentin ana iş merkezi yayılıp genişlerken mahalle ölçeğinde alt merkezler görülmektedir. Ulus ve Yenişehir'de odaklaşan, Sıhhiye, Opera ekseninde üzerindeki çarşı alanı, Kavaklıdere, Yenimahalle, Bahçelievler, Cebeci, Maltepe, Anıttepe gibi alanlarda alt merkezler oluşmaya başlamıştır. Altındağ, Yenidoğan gibi gecekondu alanları yerleşmeye açılmaktadır. 1947 yılından itibaren yeni sosyo-ekonomik politikaların uygulanmaya konulması, hızlı liberalleşme süreci gecekondu alanlarındaki yapılaşmayı da değiştirmiştir. Bu yıla kadar gecekondu alanlarının yıkılarak ve polisiye önlemleriyle yapılaşmasını engellemek politikası artık bırakılmaktadır. Bir yandan gecekondu gelişiminin engellenebileceği varsayımıyla bir yandan popülist politikalar nedeniyle 1948 tarihinde ilk gecekondu af yasası çıkarılmıştır. Ankara kenti özelinde geçerli olan 5218 sayılı "Ankara Belediyesine, Arsa ve Arazisinden Belli Bir

Kısmını Mesken Yapacaklara 2490 Sayılı Kanun Hükümlerine Bağlı Olmaksızın ve Muayyen Şartlarla Tahsis ve Temlik Yetkisi Verilmesi Hakkında Kanun" ile gecekondular yapıları (içinde 'gecekondular' terimi geçmese de) için af çıkarılmıştır (Akın, 2007).

1948'de Ankara için çıkarılan 5218 sayılı Konut Edindirme Destekleme Kanunu ile devlet arazileri konut üretimi ve satımı için belediyeye transfer edilmiştir. O dönemde Yenimahalle projesini de içinde barındıran 650 hektarlık gecekondular alanı Ankara Belediyesi tarafından yasallaştırılmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde Ankara'daki nüfusun daha da hızlandığı bir döneme girildiğinden ve II.Dünya Savaşı sonrası yükselen arazi fiyatları nedeniyle bireysel üretimin artık yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda 1954 yılında kat mülkiyetine geçişi olanaklı kılan yasal düzenlemeyle birlikte yap-satıcılar eliyle gerçekleştirilen çok katlı konut hızla gelişmeye başlamıştır (Yüksel, 2007). 1963 tarihinde "6785 Sayılı İmar Yasasına Geçici Bir Madde Eklenmesi Hakkında 327 Sayılı Yasa" ile bir kez daha imar affı gündeme gelmiştir. Bu af sonucunda Altındağ, Arıfbey, Abidinpaşa, Telsizler, Saimekadın çevresi ve Topraklık'taki gecekondular alanlarının büyük kısmı yerleşmeye açılmıştır. 1980'li yıllardan sonra, sanayileşme döneminin popülist politikaları ve sanayi sektörüne destek olarak göz yumulan gecekondular alanlarını kentsel ranttan pay alma sürecine sokacak uygulamalar, kent mekânının yeniden biçimlenmesinde önemli rol oynayacaktır (Akın, 2007). 1970'li yıllara gelindiğinde zaman kooperatif türü üretim, toplu konut gelişimine olanak sağlamıştır. 1970'lerde gerçekleştirilen işçi sendikalarının SSK kredisini kullanarak yaptıkları Aydınlıkevler ve Karakusunlar'daki toplu konut projeleri bunun en önemli örneklerindedir. Ayrıca 1970'lerin ortasına doğru orta gelir gruplarının kent dışında aldıkları arsa üzerine toplu konut girişimleri hızlanmış ve kooperatiflerin yerel yönetimler ve kooperatifler birliği öncülüğünde örgütlenme süreci başlamıştır. Bunun en önemli örneklerinden biri Kent-Koop'tur. Ankara'da Kent-Koop Batıkent'i Türk Kooperatifler Merkez Birliği de Çayyolu mevkiinde kamulaştırılan alanların yapılaşmasını gerçekleştirmiştir. Aslında kooperatif gelişmelerinde 1975 yılından sonra Eskişehir gelişme aksı ve Gölbaşı arasında bir artış yaşanmıştır ve bu kooperatifler yüksek gelir grupları için de çekicilik arz etmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda toplu konut gelişimleri daha çok planlı alanlar üzerinde devlet fonu ve diğer finansal kaynaklardaki artış ile birlikte toplu konut projeleri şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde kabul edilen Toplu Konut Kanunu'nun bundaki etkisi açıktır. Aslında 1980-1990'lı yıllar arasında toplu konut tipi yapılaşma konut üretiminde temel olarak ön plana çıkmaktadır. 1980'lerin sonlarına doğru konut sunumunda konut gelişimcileri adı verilen, kent çeperindeki arazileri satın alıp bu alanlar için konut projeleri hazırlayan bir grubun etkili olmaya başladığı görülmektedir. Mesa tarafından inşa edilen Kuru Sitesi, Emlak Bankası tarafından

gerçekleştirilen Konut kent ve Bilkent'teki konutlar bu şekilde üretilen konut alanlarına örnek olarak verilebilir. Bu konutlar üst gelir grupları düşünülerek inşa edilmiş, spordan çevresel kaliteyi içeren bütün olanakları ile diğer grupları dışlamaktadır (Yüksel, 2007).

Tablo 2. Yapı izin belgelerine göre Ankara'da konut sayısı, 1954-1980 (Akın, 2007)

Yıllar	Ev Sayısı	Apt. Sayısı	Daire Sayısı	Değişim (%)
1954	1500	279	3861	---
1955	1049	341	3529	-9.41
1956	1037	330	3749	6.23
1957	726	473	4808	28.24
1958	440	846	5653	17.57
1959	263	418	2908	-94.39
1960	89	622	4161	43.08
1961	132	644	5512	32.47
1962	66	799	8030	45.68
1963	358	481	5206	-54.25
1964	85	575	5394	3.61
1965	564	962	9961	84.67
1966	29	866	8973	-9.91
1967	18	695	7442	-17.06
1968	19	733	8352	12.23
1969	23	1334	12220	46.31
1970	7	1060	13097	7.17
1971	17	946	12558	-4.11
1972	33	992	13527	7.71
1973	451	1146	15847	17.15
1974	11	558	7714	-51.32
1975	175	579	7925	2.74
1976	106	898	11534	45.54
1977	196	961	14195	23.07
1978	320	836	13920	-1.94
1979	9	728	10210	-26.65
1980	9	631	8655	-15.23

1980'li yılların ikinci yarısında gerçekleşen önemli bir olay ise 2981 sayılı yasa ile birlikte gecekonduların alanları üzerinde yeni planlar geliştirilmesi ve belli alanların yenileme projeleriyle dönüşümün sağlanmasıdır. Bu 1990'lı yıllardan günümüze kadar da önemini kaybetmeden devam eden gelişmeler çerçevesinde, Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi, Portakal Çiçeği Kentsel Kalkınma Projesi, GEÇAK projesi gibi yenileme projeleri Ankara'da göze çarpmaktadır. 1990'lı yıllardan bu yana yap-sat tipi konut gelişimi Ankara'da etkinliğini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra orta ve üst gelir gruplarına yönelik toplu konut ve kooperatif gelişimleri özellikle batı koridorunda devam etmektedir. Gecekonduların alanları yatayda ve dikeyde gelişmelerini sürdürmektedir. Dikmen, Balgat, Çukurambar, Yıldız, Çukurca gibi

gecekondu alanları apartman bloklarına büyük metropollerde olduğu gibi, Ankara’da üst gelir gruplarının dışı kapalı konut bloklarında yerleşme eğilimi göstermektedir. Ayrıca, 1990’lı yıllardaki Ankara uygulamaya başlanılan kentsel dönüşüm projeleri (Portakal Çiçeği ve Dikmen vadileri), kamu eliyle yaratılan toprak rantının yine kamu öncülüğünde gecekondu sahipleriyle "paylaşılması" esasına dayandırılmasına rağmen, bu projeler birey ile toplumun çıkarları arasındaki dengeye kısa dönem ve uzun dönem çözümlemeleri çerçevesinde bir doğrultu çizmediği, kent toprağını, arsayı, kimileri gibi "üretilebilir" bir meta sayıldığı, toplum yararını gerçekleştirme işlevini bencil çıkarlarından başka kaygısı olmayan bireylere ve sermayeye emanet edildiği için, "Kentsel dönüşüm, kentsel rantın yeni adı" olmuştur (Yüksel, 2007).

Tablo 3. Ankara Kentinde Arazi Kullanım Tiplerinin Yıllara Göre Alanları (Aydın ve Özgür, 2009)

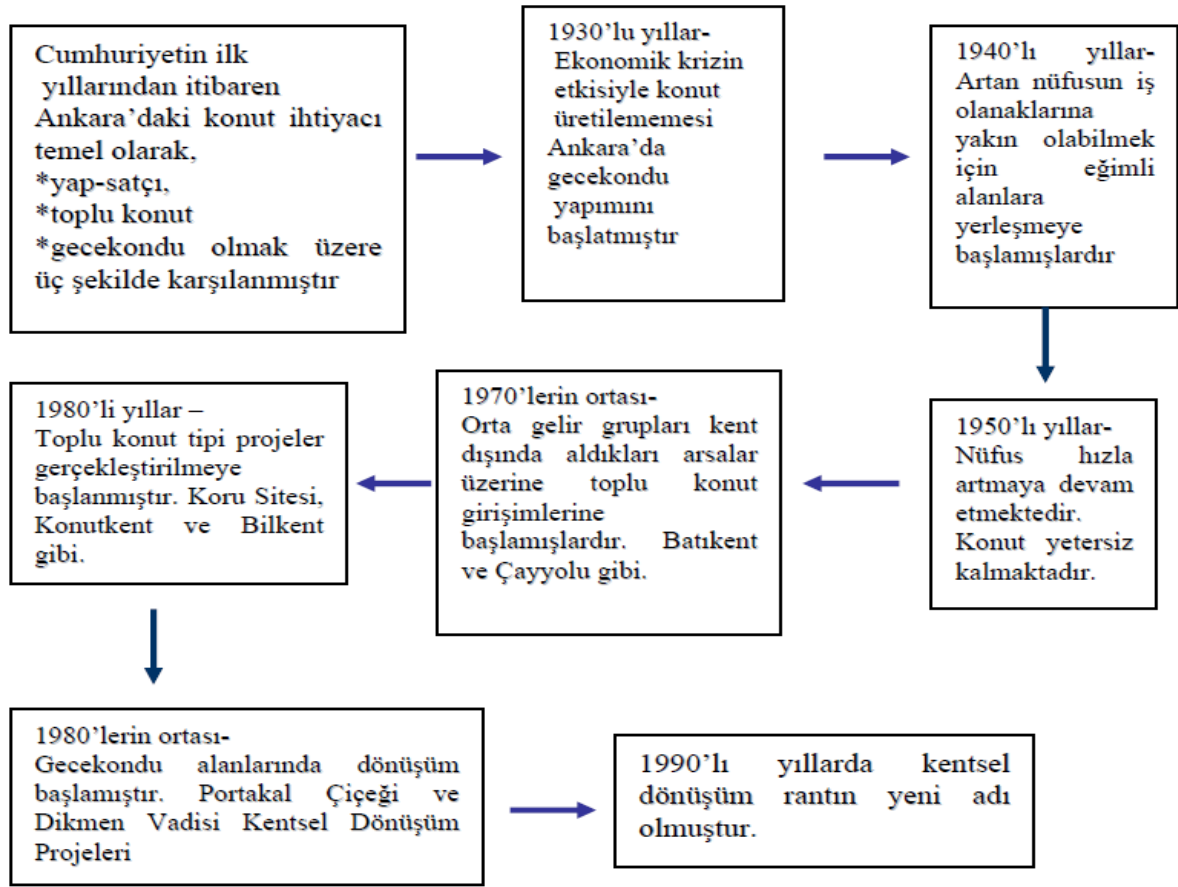
Arazi Kullanım Tipleri	Yıl 1942 (ha)	Yıl 1968 (ha)	Yıl 2000 (ha)	Yıl 2005 (ha)
Konut Alanı	399.92	2990.27	13285.35	14314.39
Kamu Bina Alanı	370.40	1403.72	3531.07	3544.36
Sanayi Alanı	1.76	156.50	2966.09	2985.91
Gecekondu	155.80	1823.59	9147.45	8536.32
Park Alanı	505.09	570.27	785.24	898.41
Yeşil Alan	82.86	185.06	3233.30	3228.59
Üniversite Alanı	45.23	225.69	561.60	569.23
Mezarlık	24.14	83.77	213.20	213.20
Askeri Alanı	20.150	452.50	1798.12	1798.12
Büyük Alışveriş Merkezi (AVM)	-	-	48.66	48.66
Spor Alanı	111.01	180.90	338.49	341.75
Otopark Alanı	-	8.72	48.73	48.73
Su	-	8.04	269.18	269.18
Toplam	1716.36	8090.22	36226.48	36796.85

2006 yılı sonbaharı itibarıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından 24 kentsel dönüşüm bölgesinin Ankara kent makro formu üzerinde yer seçtiği ilan edilmiştir. İlan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin konumları incelendiğinde büyük bir kısmının kentin çeperinde ya da kent merkezindeki boş arazilerde yer aldığı, kent merkezindeki çöküntü alanlarında ve gecekondu alanlarında ilan edilenlerin azınlıkta olduğu görülmektedir. Özellikle bugüne kadar parçacı imar planları ile yapılaşmaya açılmamış olan güney ve güney batı aksındaki çok büyük alanların kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilmesi ilginçtir. İlan edilen kentsel dönüşüm

bölgelerinin büyüklüklerine bakıldığında kent çeperine yakın bölgelerde ilan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin daha büyük alanları kapsadığı, görece olarak kent merkezi ve etrafındaki alanlarda ilan edilen kentsel dönüşüm bölgelerinin ise daha küçük alanlarda ilan edildikleri gözlemlenmektedir. İlan edilen bölgelerden özellikle kent çeperinde yer alanların alanlarının yüzlerce hektar büyüklüğünde olması kentsel dönüşümün planlamaya bir alternatif olma durumunu doğrular niteliktedir (Yüksel, 2007). Ankara'daki kent gelişimi ile ilgili diğer önemli etki de kentsel çeperlerdeki yerleşmelerin nüfuslarının Ankara'nın işlevlerine bağlı olarak hızla artması ve kent bünyesine katılmasıdır. Sincan, Etimesgut, Gölbaşı, Kazan, gibi ilçe merkezleri yanında Dikmen, Balgat, Karakusunlar, Yakupabdal, Kızırcı, Bayındır, İncek, Tuluntaş, Alacaatlı gibi çok sayıda köyün kente katılması, Ankara'yı coğrafi olarak genişletmiştir. Bu genişleme beraberinde idari ve yasal düzenlemeler yapılmasına ve Ankara Belediye sınırlarının değiştirilmesine yol açmıştır. Böylece Ankara, küçük bir idari kasabadan önemli bir metropoliten alana doğru kökten bir değişim geçirmiştir (Aydın ve Özgür, 2009).

Eski semtler, Cumhuriyet öncesinde de var olan, Osmanlı dönemi dokusunun güçlü olduğu, geleneksel Ankara'ya vücut veren semtler ve mahalleler: Hisar (Kale), Ulus, Hacıbayram, Hamamönü, Hacettepe ve Keçiören bunlardan bazıları. Orta zaman semtleri ise ağırlıklı olarak varlıklarını Cumhuriyet'e borçlu olan yerleşimler: Kızılay, Cebeci, Kurtuluş, Bahçelievler, Küçükesat, Kavaklıdere, Altındağ, Çiğir ve Yenidoğan. "Eski-yeni" semtlerle kastedilirse, kadimden beri bir yerleşim ya da bir rabıta (bağevleri, mesire yeri, fabrika, köy gibi) bulunmakla beraber, bir kentsel yerleşim hâline gelmeleri nispeten daha yeni olan semtler: Mamak, Kayaş, Balgat, Etimesgut, Sincan. Ve yoktan semt hâline gelen yeni semtler: Yıldız ve Oran (İmge, 2014). Özetlemek gerekirse, kentsel dönüşümün temel tanımı gereği ekonomik, sosyal, mekansal ve çevresel bileşenlerini dikkate alan, daha adil, yerele ve yerel kimliğe yönelik projelerin üretilebilmesi için yasa içeriklerinin revize edilmesi gerekmektedir. Öncelikli olarak yasalarda bir kentsel dönüşüm tanımı yapılmalıdır. Dönüşüm gerçekleştirilen bir alanda içsel (alana özgü problemler) veya dışsal (sosyal dışlanma, yoksulluk, işsizlik vb.) problemler olabilir. Bu problemlerin mekansal, sosyal ve ekonomik boyutta temeline inilmesi; bu sorunları ortaya çıkaran değişkenlerin belirlenerek, yerel düzeyde; sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, dernekler, muhtarlıklar, belediyeler gibi, daha merkezi düzeyde emniyet genel müdürlükleri, milli eğitim müdürlükleri, sağlık müdürlükleri, İŞKUR (Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu) gibi kuruluşlarla ortaklıklar kurularak, ekonomik, sosyal ve mekansal boyutta sorun odaklı bir dönüşüm yaklaşımı öncelikle yasalarla ve planlama kademesi içerisinde belirlenmelidir (Bektaş, 2014).

Şekil 2. Ankara'da Konut Alanlarının Gelişimi (Yüksel, 2007)

Resim 1. Proje öncesi Portakal Çiçeği Vadisi'ndeki gecekondu ve Projesi sonrasında yapılan lüks konutlar (Uzun, 2005)

Resim 2. Proje öncesi Dikmen Vadisi, gecekondu sahipleri için yapılan apartmanlar (Dikmen Vadisi kentsel dönüşüm projesi) (Uzun, 2005)

Resim 3. Dikmen Vadisi Projesi sonrasında yüksek gelirli grup için yapılan lüks apartmanlar (Uzun, 2005)

5. GÖÇÜN TANIMI

İnsanlık var olduğu günden itibaren ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, doğal afet vb. nedenlerden ötürü sürekli yer değiştirme ihtiyacı hissetmiştir. Bu yer değiştirme, aynı ülke

ve/veya aynı bölge içinde olduğu gibi kıtalar arasında da gerçekleşmektedir. Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işlemi olan göç olgusu (TDK, 2014); bahsi geçen nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlanabilir (Yalçın, 2004).

Bireyler, göç kararını verirken tıpkı fayda-maliyet analizinde olduğu gibi değerlendirme yapmaktadırlar. İtici faktörler olarak tanımlanan, bulundukları yerin olumsuz özellikleri ile çekici faktörler olarak nitelendirilen, gideceği yerin olumlu özellikleri karşılaştırılmaktadır. Göç ile beklenen fayda, bulunduğu yerde kalmanın getireceği maliyetinin üzerinde ise birey göç kararını vermektedir (Pazarlıoğlu, 2007). Göç olayı yer değiştirme eylemi ile sınırlı değildir. Yani, birey veya toplulukların mekân değişikliği ile göç kavramı olarak gerçekleşmekte ise de, göçün sebep olduğu sosyal ve ekonomik sonuçlar göz ardı edilmemelidir. Birey ya da topluluklar nüfus problemleri, ekonomik problemler, çevre şartlarındaki bozulmalar, siyasi problemler ve savaşlar gibi nedenler ile göç etmektedirler. Ancak göç, yeni yerleşim birimlerinde nüfus, istihdam, yaşam kalitesi ve kentleşme gibi dört ana başlıkta sorunlara neden olmaktadır. Ekonomik, siyasi, kültürel faktörlere bağlı olarak gelişen göç hareketi, yine aynı yönlerde toplumu etkileyen ve sonuçlara sahip olan bir olgudur. Göç olgusunun gelişimini tek taraflı olarak incelemek yanlış olabilmektedir. Hem göç alan, hem de göç veren merkezlerin niteliksel ve niceliksel özelliklerinin belirlenmesi ve merkezlerin karakteristik özellikleri ile beraber analiz edilmesi gerekmektedir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

6. GÖÇÜN ÇEŞİTLERİ

Teknik olarak, göç hareketinin yönüne göre iç göç ve dış göç şeklinde genel bir ayrım olmakla birlikte göçün; incelendiği alan, konum, gelişme şekli gibi açılardan birçok çeşidi ve alt başlıkları mevcuttur (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

6.1. Ülke Sınırı Esasına Göre Göç Çeşitleri

A. Dış Göç: Belirli bir süre ya da devamlı olarak kalmak üzere çalışmak veya yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını aşarak başka ülkelere yapılan nüfus hareketidir. Dış göçün ortaya

çıkmasında gelineen ÷lkedeki olumsuz itici faktörlerin etkisi büyüktür. İtici faktörlerin başında da ekonomik refah seviyesindeki düşüklük ve istihdam imkânlarının azlığı gelmektedir. Bu nedenle, dış göç genellikle yurtdışına işçi akımı, işçi göçü veya beyin göçü olarak tanımlanmaktadır. Ancak, siyasi nedenler, doğal afetler, savaş ve benzeri saiklerle de yoğun dış göçler yaşanmaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

B. İç Göç: Bir ÷lke içerisinde, bölge, kent ve köy gibi yerleşim alanlarından, bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Ülkenin toplam nüfusunda bir değişiklik söz konusu olmazken, kırsal yerleşim alanlarında nüfus azalmakta kentsel alanlarda ise nüfus artmaktadır. İç göç hareketi sadece, kırsal alandan kentsel alana değil, kırsaldan kırsala, şehirden kırsala veya şehirden şehre de olmaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

6.2. Oluşumuna Göre Göç Çeşitleri

A. İlkel Göç: İnsanların daha çok maruz kaldıkları doğal afetlerin sonucu olarak ortaya çıkmış bir göç hareketidir. Göç etmek zorunda kalan bir topluluk öncelikle eski yaşadığı çevreye benzer bir yerleşim bölgesi arayacak ve bu arayış kendilerine uygun bir yerleşim bölgesi buluncaya kadar devam edecektir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

B. Zorlama ile Yapılan Göçler: Genellikle sosyal nedenlerle ortaya çıkan bu göç hareketi özellikle savaş zamanlarında ortaya çıkmaktadır. Tarihte birçok toplum doğup yaşadığı alanlardan göçe zorlanmıştır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

C. Serbest Göç: Bu göç türünde göç hareketine, göçen insanların kendileri karar vermektedir ve daha çok bireysel arayışlardan ortaya çıkmaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

D. Kitleseel ve Bireysel Göçler: Bireysel ve serbest göç olarak başlayan göç zamanla kitleseel göç hareketine dönüşmektedir. Yeni yerleşim alanlarına göç eden bireylerin izlenimleri ve göç edilen yerin eski yerleşim yerine göre daha iyi yaşam koşulları sunması, bundan etkilenen diğer bireylerin de katılımı ile kitleseel bir göç hareketine dönüşmektedir. Ülkemizde köyden kente ve ÷lkeden dış ÷lkelere yapılan göçler bu göç türüne uymaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

7. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ OLGUSU

Temel Nedenleri ve Sonuçları Türkiye’de iç göçlerin temel nedeni; bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farkının varlığı ve bu varlığın uzun yıllardır devam etmesidir. Türkiye’deki iç göç olgusunun tarihsel gelişimine bakıldığında, yıllara göre olan değişim net bir şekilde gözlenmektedir. 1950 yılında Türkiye’deki il sayısı 63 ve illerde yaşayan nüfus oranı %18,1 iken, 1970 yılında il sayısı 67 ve kentsel nüfus %35,8’e yükselmiştir. 1990 yılına gelindiğinde, il sayısı 73 kentsel nüfus ise toplam nüfusun %56,3’nü oluşturmuştur. 2000 yılında il sayısı 81 ve kentsel nüfus toplam nüfusun %65’ini oluştururken, bu oran 2010 yılına gelindiğinde %75’e yükselmiştir ve bu artış devam etmektedir. Ülkemizde kırsaldan kentlere doğru yoğunlaşan olan iç göç, kentlerin plansız büyümesine, beraberinde birçok sosyal ve ekonomik sorunun ortaya çıkmasına ve kente yığılma biçiminde gelişmiştir. Ülkemizdeki nüfus hareketleri, sürekli göç veren ve sürekli göç alan bölgeler üzerinden daha net izlenmektedir. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri sürekli göç veren bölgeler olurken, Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu bölgeleri ise sürekli göç alan bölgeler arasında yer almaktadır. İç göçün temel nedeni ekonomik olduğundan, istihdam olanaklarının kıt olduğu alandan istihdam olanaklarının görece fazla olduğu alanlara doğru sürekli bir iç göç hareketi gözlenmektedir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

Türkiye’de iç göçün temel nedenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Başel, 2011);

- Genel nüfus içinde genç nüfusun kalabalık olması,
- Tarım kesiminde görülen açık ve gizli işsizlik,
- Eğitim durumunda ve hayat tarzında görülen iyileşme ve ilerleme,
- Eğitim yoluyla meslek edinme,
- Refahın artması,
- Kan davaları,
- Geniş aile otoritesinden kurtulma eğilimi,
- Ulaştırma ve iletişim ağının genişlemesi ve kitle haberleşme araçlarının yaygınlık kazanması,
- Mevsimlik göçler,
- Afetler dolayısıyla yapılan göçler,
- Çocuklar için daha iyi bir eğitim arzusu,
- Siyasi sebepler, terör ve mezhepsel çekişmeler.

8. ANKARA'YA GÖÇÜN TEMEL NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Başkent Ankara, ekonomik, sosyal ve beşeri altyapısı ile 23 yükseköğrenim kurumu, 5 aktif teknoloji geliştirme bölgesi, 11 organize sanayi bölgesi ve güçlü sektör kümelenmelerine ev sahipliği yapmaktadır. Savunma Sanayi, İş ve İnşaat Makineleri, Ulaşım, Bilişim ve Sağlık Teknolojileri Ankara'da öncü sektörlerdir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014). Merkezi yönetimin kalbi Ankara'da ayrıca, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kurum ve kuruluşların temsilciliklerinin bulunması Ankara'nın önemini arttırmaktadır. Kalkınma Bakanlığı tarafından açıklanan 'İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE) 2011' verilerine göre, Ankara gelişmişlik sıralamasında Türkiye'de ikinci sırada yer almaktadır. Birçok farklı kurum ve kuruluş tarafından gerçekleştirilen rekabetçilik sıralamalarında da ise ilk ikide yer alan Ankara, ulusal ve uluslararası araştırmalarda birçok defa Türkiye'nin en yaşanabilir kenti seçilmiştir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014). Ankara, Türkiye'nin başkenti olması nedeniyle gerek küresel ölçekte gerekse ülke ölçeğinde ekonomik, siyasi, sosyal ve jeopolitik öneme sahip bir merkezdir. Bu nedenle, il önemli bir göç merkezi konumundadır. Ankara'nın aldığı yüksek nitelikli, genç ve dinamik göçte aşağıdaki faktörler önemli rol oynamaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

- İlin yükseköğrenim kurumları, teknoloji geliştirme bölgeleri, organize sanayi bölgeleri, yüksek teknoloji alanlarını da kapsayan çok sayıda araştırma merkezleri,
- Ekonomik çeşitlilik,
- İstihdam imkânı yüksek sektörlerin varlığı,
- İleri teknoloji yatırımı çekme konusundaki yüksek potansiyel.

Ankara'daki nüfus artışının temelde üç nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi, il içinden ve başka illerden güçlü akımlar halinde Ankara kentine gerçekleşen göçlerdir. İkincisi doğal nüfus artış hızının yüksekliği, üçüncüsü ise, kentin yakın çevresindeki kırsal yerleşmelerin ve bazı kasabaların zamanla kent tarafından yutulmasıdır. 1950'lerden itibaren uygulanan kalkınma modelinin özellikle tarım sektöründe başlattığı değişimlerin etkisi ile kentleşme hızının ve kentlerde yığılmanın etkisi Ankara'da oldukça hissedilir bir durum almış, kırsal alanlardan göç edenlerin sayısını arttırmıştır. 1935–1940 döneminden başlamak suretiyle Ankara kentinin nüfus artışında göçün etkisi açıkça görülmektedir. Kentte 1970'lerin ortalarına kadar net göç miktarının toplam nüfus artışı içindeki yüzdesi %70'lerin üzerindedir.

1975’den sonra göçün etkisi azalmış, doğal artış kentin nüfus artışında %50’nin üzerine çıkarken net göç miktarıyla gelenler bu değerin altında kalmaya başlamıştır. Öyle ki göçle gelenlerin miktarı biraz da ülkenin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle 1975–1980 döneminde 17.200 kişiye kadar gerilemiş ve kentin nüfus artışında bu rakam %10’a bile denk düşmemektedir (Aydın ve Özgür, 2009).

Tablo 4. Dönemsel Göç Göstergesi (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014)

Dönemler	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
1975-1980	2 423 789	253 407	203 908	49 499	20.6
1980-1985	2 843 732	257 516	220 885	36 631	13.0
1985-1990	2 825 967	326 301	256 790	69 511	24.9
1995-2000	3 597 662	377 108	286 224	90 884	25.6
2007-2008	4 548 939	156 760	126 198	30 562	6.7
2008-2009	4 650 802	168 193	131 114	37 079	8.0
2009-2010	4 771 716	182 845	133 440	49 405	10.4
2010-2011	4 890 893	191 864	137 385	54 479	11.2
2011-2012	4 965 542	160 235	137 834	22 401	4.5
2012-2013	5 045 083	186 642	153 791	32 851	6.5

8.1. Köylerden Şehirlere Göç

Karayollarının yaygınlaşması, tarım araç ve aletlerinin bilhassa traktör ve pulluk gibi vasıtaların artışı kırlardan kentlere doğru göçün temel sebebidir. Tarım araçları köylerde işsizliği yaratmış, üretim fazlasından doğan ekonomik girdiler geleneksel aile yapılarını parçalamış ve iktisadi zihniyeti değiştirmiştir. Öncelikle toprağı olmayan yahut az topraklı köylüler bu süreçten en fazla etkilenen kesimler olduğundan şehirlere ilk göç eden tabakalar bunlar olmuştur. Kırlardan kentlere doğru göç hareketinin açıklandığı yaygın şemaya göre göç, kırın itiş ve şehrin cazibesi başlıklarında ele alınmaktadır. Kırın itiş, kırdaki iktisadi ve toplumsal meselelere karşılık gelmektedir. Türkiye için bu problemler tarımda modernleşmenin yarattığı işsizlik, kan davası, toprakların aşırı parçalanması ve kırlarda iktisadi kalkınmanın yarattığı zihniyet değişimidir. Şehrin cazibesi ise iş umudu, sağlık ve eğitim hizmetleri, sosyal güvenlik ve refah seviyesindeki artış beklentileri gibi etkenlerden oluşmaktadır. Türkiye’de iç göçler hakkındaki ilk veriler 1935 Nüfus Sayımında verilmiştir.

Yeni Türk Devleti'nin 1920'de fiilen ve 1923'te de resmen merkezi olan Ankara şehri, ilk planda yakın çevresinin, gün geçtikçe de genişleyen bir alanın çekim merkezi olmuştur. Ankara'nın hükümet merkezi olması, şehrin idari fonksiyonunu ve onunla birlikte ekonomik yönünü canlandırmış, ekonomide itici sektör olan inşaat sektöründe yeni iş alanlarının açılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda resmi dairelere memur alımları da başlamıştır. Böylece Ankara şehrinin de içinde yer aldığı Ankara ili göç yoluyla nüfus kazanmaya başlamış ve bu durum uzunca bir süre ve artan bir hızla devam etmiştir. 1975'den sonra ise belki ülkenin geçirdiği siyasal ve toplumsal olayların etkisiyle belki de idari alandaki istihdam imkânlarının daralması nedeniyle başkent Ankara'nın nüfus artışında nisbî bir yavaşlama olmuştur. Tümertekin'e göre 1950-1955 devresinde Ankara iline 124670 kişi gelmiştir. 1950-1955 arasındaki yıllarda gerek Ankara ili ve gerekse Ankara şehrinin yıllık nüfus artış hızının en yüksek değerlere eriştiği devredir. Bu devrede il nüfusu binde 62.6, başkent nüfusu da binde 93.6 oranında yıllık ortalama artışlar göstermiştir. Bu yüksek artış oranlarının doğal yoldan sağlandığı düşünülemez. Bu artışın temelinde göç olaylarını aramak gerekir. Ankara iline 1955-1960 devresinde bir önceki devrenin biraz altında göç yoluyla nüfus gelmiştir (1 15785 kişi). Durum böyle olmakla birlikte il nüfus artışında göçle gelenlerin payı 1950-1955 devresinde % 41 iken, 1955-1960 yılları arasındaki dönemde % 58 oranına ulaşmıştır. 1960-1965 arasında Ankara ili nüfus artışı yıllık ortalama binde 44, başkent Ankara için de binde 69 değerleriyle artmaya devam etmiştir. 1965-1970 döneminde ise Ankara ilinin 400.000 dolaylarında olan il nüfus artış miktarının (397.356 kişi) % 57'lik kısmı yani 225.639 kişilik bölümünü il dışından göç yoluyla gelen nüfus oluşturmaktadır. Bu haliyle Ankara ili İstanbul'dan sonra en fazla göç edilen İdarî ünite niteliğini taşımaktadır. Bu arada hiç kuşku yok ki bu İdarî üniteye göç edenlerin % 80 hatta bazen bu oranı da aşan kısmı başkente yerleşmişlerdir. Ankara iline 1965-1970 devresinde il dışından gelen nüfusun il nüfus artışıdaki payı, 1970-1975 döneminde de kısmen devam etmişse de (ilin nüfus artış miktarı 543.635 kişi iken, göç yoluyla gelen net nüfus miktarı 162.307 kişidir), ilin nüfus artışı içindeki göçle gelen nüfusun oranı % 30'a gerilemiştir. 1975-1980 devresinde ise Ankara, Türkiye'nin göç yoluyla nüfus kazanan ikinci ili olma özelliğini İzmir'e kaptırmış, hatta sıralamada Bursa ve Kocaeli'nden sonra beşinci sırada yer almıştır. Bu dönemde başka illerden gelip Ankara iline katılan 50.362 kişinin nüfus artışına katkısı yaklaşık % 19'dur. 1980-1985 dönemine gelindiğinde ise, Ankara ili nüfus artış miktarı içinde göçle gelen nüfus oranı % 8.2 düzeyine inmiştir (37215 kişi). Şüphesiz böylesine bir gelişme, Ankara iline göçlerde büyük ölçüde ev sahipliği yapan Ankara şehri için olumludur. Hiç olmazsa başkent, göç edenlerin yarattığı sorunları çözmeye fırsat bulamadan yeniden gelen büyük göç

dalgalarından 1980-1985 döneminde biraz olsun soluklanmıştır. 1960'lı yıllar ve 1970'li yılların özellikle başlarında gerçekleşen göç olayları, başkenti çözülmesi güç sorunlarla başa bırakmıştır. Bu sorunlardan en önde geleni bilindiği gibi gecekondular ve ona bağlı sorunlardır. Zaten iç göç-gecekondular yapımı ilişkisini en iyi yansıtan yerleşmelerden biri de Ankara şehridir. Gecekonduların yapım tarihleri ile göçün en kuvvetli olduğu dönemler birbirini tutmaktadır. 1950'de 12.000 olan Ankara gecekonduları, 1966'da 100.000'e, 1975'te de 202.000'e ulaşmıştır. Ankara şehri nüfus artış hızının son yıllarda binde 60-70'lerden binde 20'ler düzeyine düşmüş olmasında göç olaylarının azalmasının etkisi hissedilmektedir. Ankara ilinin göç olayında hiç değilse elimizdeki verilere göre, birinci öncelikli yerler arasından çıkmasında, bu idari üniteye endüstri tesislerinin sayısındaki azlık ve bunlara yenilerinin pek fazla katılmamış olmasının payı büyüktür. 1985 nüfus sayımına göre ilin faal nüfusunun ancak % 18.5'i endüstri sektöründe, buna karşılık % 33'ü sadece toplum hizmetlerinde çalışmaktadır. Başkent Ankara'da ise toplum hizmetlerinde çalışan nüfus oranı % 46'ya çıkmaktadır ki, ticaret, ulaştırma, mali işler vb. hizmet faaliyetlerinde çalışanları da kattığınızda bu oran % 75'i aşmaktadır. O nedenle ki, başkentin yönetime yönelik hizmet şehri olarak korunması göç olayında oldukça önemli bir noktadır (Özgür, 1995).

Tablo 5. Ankara Nüfus Artışında Doğal Artış ve Net Göçle Artışın Payları (Aydın ve Özgür, 2009).

Dönem	Doğal Artış Miktarı	%	Net Göç Miktarı	%	Toplam Artış Miktarı
1935-1940	49.000	14,2	29.500	85,8	34.400
1940-1945	-	-	-	-	69.500
1945-1950	13.100	21,2	48.700	78,8	61.800
1950-1955	24.300	14,8	138.400	85,2	162.700
1955-1960	38.200	19,2	160.700	80,8	198.900
1960-1965	59.600	23,3	196.000	76,7	255.600
1965-1970	93.900	28,4	236.600	71,6	330.500
1970-1975	128.700	27,7	335.100	72,3	464.800
1975-1980	159.600	90,3	17.200	9,7	176.800
1980-1985	196.900	52,7	176.800	47,3	373.700

8.2. Ankara İline Nüfus Gönderen İller

Türkiye'de hiçbir il yoktur ki, başka illerden nüfus almadan oralara nüfus göndersin, dolayısıyla tüm iller arasında nedenleri (askerlik, memuriyet, emeklilik, evlilik, iş bulma, kan davası, güvenlik, daha iyi yaşam koşulları vb.) ve miktarları farklı bir nüfus alışverişi söz konusudur. O nedenle göç yoluyla nüfus kazanan veya kaybeden yerlerin belirlenmesinde net göç miktarları üzerinde durulmasında fayda vardır. 1980-1985 dönemi için bu ölçütü kullandık ki, buna göre, Ankara ilinin nüfus kabul ettiği illerin birinci derecede İç Anadolu Bölgesi'nin Orta ve Yukarı Kızılırmak Bölümlerinde yer almış, Çorum, Yozgat, Kırşehir, Çankırı ve Sivas illeri ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'ndeki iller ve ayrıca Tunceli ilinden oluştuğu gözlenmektedir. Bu görünümün geçmiş dönemlerde de aynı olduğu, gerek doğum yerleri itibarıyla nüfus, gerekse daimi ikametgâha göre iç göçler isimli istatistiklerden anlaşılmaktadır. Bütün bunlara bakarak 1985'e kadar olan zaman dilimi içinde Ankara iline en fazla nüfus gönderen illerin sırasıyla Çorum, Yozgat, Kars, Kırşehir, Sivas, Çankırı, Erzurum ve Tunceli'dir ve Ankara iline gelenler içinde bu illerden gelenlerin payı her bir il için binde 40'ın üzerindedir diyebiliriz. Ankara iline ikinci derecede nüfus gönderen iller ise, Zonguldak, Bolu, Amasya, Tokat, Ordu, Trabzon gibi Karadeniz Bölgesi illeri ile Konya'dır. Bu illerin Ankara'ya göç eden toplam nüfus içindeki payı binde 20 ile 40 arasında değişmektedir. Yukarıdaki iller dışında Ankara iline nüfus gönderen diğer illerin oranları ise binde 20'nin altındadır. Çoğu ülkemizin güneydoğusundaki bu illerin iç göç açısından Ankara iline katkıları pek fazla değildir. Buralardan öncelikle Adana, İçel, İzmir ve İstanbul illerine göç yaşanmaktadır. Ankara iline göç yoluyla nüfus gönderen illerin sadece Ankara'ya nüfus verdikleri düşünülemez. Öyleyse bu iller için iç göç olayında Ankara ilinin öncelik derecesi nedir? Bu sorunun cevabı arandığında, yukarıda çizilen manzaranın ve nüfus gönderen iller için Ankara önceliğinin bazı değişiklikler gösterdiği gözlenir. Bir kere Kırşehir'in il dışına gönderdiği nüfusun % 89'unun Ankara'ya gelmekte olması, Çankırı için bu oranın % 54, Çorum için % 52 ve Yozgat için de % 49 gibi yüksek değerler sergilemesi bu kapsamda düşünülebilir. Sivas, Kars, Erzurum, Zonguldak illeri için İstanbul ili birinci derecede tercih edilen il iken, Ankara ikinci sırada gelmektedir. Diğer illerde de benzer şekilde, Ankara ilinin daha az gidilen il olduğu gözlenir. Buna göre Ankara ilini, nüfus yönünden besleyen sahanın gerçek anlamda, Çorum, Yozgat, Kırşehir ve Çankırı olduğu anlaşılır. Söz konusu 4 ilden Ankara iline göç edenlerin bu harekete katılmadan önce, geldikleri il içerisinde nerelerde oturdukları sorusuna da şöyle bir cevap verebiliriz: 1975-1985 arasındaki 10 yıllık devre bir bütün halinde ele alınırsa, gelenlerin göç etmeden önce, % 34.5'inin köylerde, % 34.2'sinin il

merkezlerinde, % 31.3'ünün ilçe merkezlerinde oturuyor oldukları anlaşılır. Ancak bu 10 yıl iki dönem halinde incelendiğinde, 1975-1980 arasında il merkezlerinden gelenlerin çoğunluğu oluşturduğu (% 47.4), onu % 33.9 oranı ile köylerden gelenlerin izlediği, son olarak da % 18.7 oranıyla ilçe merkezlerinden gelenlerin yer aldığı ortaya çıkar. Hatta her il ayrı ayrı incelendiğinde daha değişik görünümle de karşılaşılır. Buna karşılık, 1980-1985 devresinde, Ankara iline bu 4 ilden gelenlerin yandan fazlası (% 51) ilçe merkezlerinden, % 35'inin de köylerden göçe katılmışlardır. Bu değerlere bakarak kasaba nitelikli ilçe merkezlerinden ve köylerden Ankara'ya gelişlerin bir önceki devreye göre önem kazandığı anlaşılıyor. Öte taraftan sayılan iller dışındaki diğer illerden gelenlerin her iki dönemde de daha çok il merkezleri, ikinci olarak ilçe merkezlerinden göçe katılmış olmaları da ayrı bir özelliktir. Ankara'nın diğer illerden aldığı göçün büyük bir kısmı kentten kente ve kırdan kente seklinde gerçekleşmektedir. Ankara'da en yoğun biçimde ilçe merkezlerinden il merkezine göç yaşanmaktadır. Bunun sebebi, metropoliten kentteki çalışma alanlarının fazlalığı ve daha yüksek yaşam kalitesi-standartı yakalayabilme umudu olarak açıklanabilir (Özgür, 1995).

9. DIŞARDAN ALINAN GÖÇLERİN ŞEHRİN SOSYAL YAPISINA ETKİLERİ

Sosyal yapıya ilişkin stratejilerin oluşturulmasında, nüfusun gelir durumu; eğitim, sağlık ve kültürel düzeyi; nüfus yapısı ve göç analizi; yaşanan sorunlar, beklentiler, vb. kriterler göz önünde bulundurulmalıdır (Ertaş, 2011). Herşeyden önce bir iş ve çalışma sorunu olan göç olayı, aynı zamanda mekânsal değişikliktir. Göçün mekânla ilgili yani yerleşme açısından yarattığı sorunlar ayrıntıya inildiğinde sayıca artar ve onlara konut (genel anlamda barınma) ve çeşitli hizmetlerin sağlanması bakımından (ulaşım sistemleri, su temini ve dağıtımı, kanalizasyon, çöp toplama ve biriktirme, temizlik, aydınlatma, güvenlik vb.) da sorumluluklar yükler. Bunların yanı sıra göç, toplumsal değişim ve yeni ortamlara uyum sorunlarının kaynağı olma özelliğini de gösterir. Bütün bu sorunlar Ankara ilinin göç yoluyla nüfus kazanan yerleşmelerinde bir arada yaşanmaktadır. Bir kere göç ile gecekondu arasındaki bağlantı inkâr edilemez. Ankara şehrine göç eden nüfusun büyük çoğunluğunun ilk meskenlerinin gecekondu arasında olması bir rastlantı değildir. Bu yolla 1970 yılında Ankara nüfusunun % 72'si gecekondu da yaşar hale gelmiştir. Bu oranın bugün % 64'lere düşmüş olması ise sevindiricidir. Kır ile şehir arasındaki farklı hayat tarzları arasında bir basamak işlevi gören gecekondu, iç göç olayında uyum sürecinin yaşandığı yerler olmuştur. Halen bu süreci yaşamakta olan Ankara 1975 itibaren eskiye oranla daha az göç

baskısıyla karşı karşıya olduğundan önemli bir fırsat yakalamak suretiyle gecekondu ıslahı yapabilecek konuma gelmiştir. Bu iyileştirme yapılırken üç noktanın dikkate alınmasında fayda vardır. Bunlardan ilki, ne olursa olsun Ankara şehrinin bir hizmet daha doğrusu bir yönetim şehri olarak kalmasıdır. Çünkü yapılacak endüstri tesisleri, sadece bu tesisler için işgücünün Ankara'ya akmasını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda bu insanlara hizmet edecek insanları da cezbe edecektir, dolayısıyla göç eden nüfus miktarı daha da artacaktır. İkinci konu, eskiye oranla sayısal ve oransal olarak azalmış görünse de yine dışarıdan Ankara'ya nüfus gelmektedir. Bu yeni gelenlerin daha sağlıklı barınma veya kendi evlerini yapabilecekleri arsa imkânlarının yaratılmasıdır. Üçüncüsü ise, var olan gecekondu kültürü veya hayat tarzına uygun bir gecekondu yenileme çalışması yürütülmesidir. Böylece yeni gecekondu oluşumu bir yandan engellenirken diğer yandan da imar yasalarına uygun, sağlık ve hizmet koşulları iyileştirilmiş, gerçek şehre yakışır yerleşim alanları ve insan toplulukları oluşturabilmek mümkün olabilecektir. Ankara ili nüfusunun % 79'unun yaşadığı başkenti daha modern bir hale getirmenin yolu belki de buradan geçmektedir (Özgür, 1995). Kentin sunduğu toplumsal çerçeve bakımından, Ankara sürekli olarak büyüyen, şişen bir nüfusa sahiptir. Yüzyılın ilk çeyreğinden beri, nüfusu hiç durmaksızın artmaktadır. Bu, göçün getirdiği bir artıştır. Bu durumda göç, kuşkusuz, kentin kendine özgü kültürünün oluşması bakımından önemli bir faktördür. Kırsal kökenli bir nüfus, kültürel bakımdan, iki temel seçenekle karşı karşıyadır: Kendi kültürel kökenine sadık kalmak ve onu korumaya çalışmak veya kentte tutunabilmek amacıyla bütün kaynaklarını yaşayabilmek ve geliştirebilmek üzere seferber ettiği için “kentin kültürüne” eklemlenmek ve onu yeniden üreterek dönüştürmektir. Bu durumda göçle gelen nüfus, modernleşme projesini benimsemek (ve dönüştürmek), onun kıyısında kalmak veya red, ya da zorunlu olarak dışında kalmak doğrultularında yaşam biçimleri kurmaktadır (Özyazıcı ve Atauz, 1999). Genel olarak Ankara’da yapılan kentsel dönüşüm uygulamaları, gecekondu alanlarının dönüşümü yani soylulaştırma ve ıslah imar planı uygulamaları çerçevesindedir. Bu konuda Dikmen, Portakal Çiçeği, Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Mamak, Keçiören, Sincan projeleri örnek verilebilir. Bu uygulamaların genel niteliğinin, özellikle örgütlenme ve finansman yapısında ‘yabancı ülkelerden ithal edilmiş ancak sosyal yapı farklılığı nedeniyle uyum gösteremeyen uygulamalar’ şeklinde olduğu dikkat çekmektedir. Gönülsüz terk nedeniyle (hak sahibi olmayanlar, kiracılar, vb.) finansmanı karşılayamayanlar, alandan ayrılmak zorunda kalmakta ve belki başka bir alanda yeni gecekondu bölgeleri oluşturmaktadırlar. Gecekondu yaşayanlarının dönüşüm sonrası yeni yaşam alanlarına alışamamaları, yerele ve sosyal yapıya uygun dönüşüm

uygulamalarının yapılmamasının sonucu olarak gönüllü terklerin oluşmasına neden olmaktadır (Ertaş, 2011).

10. DEĞERLENDİRME

Kentler; nüfus artışı, iş imkanı, kentsel plan ve yapı mimarisindeki yeni yaklaşımlara bağlı olarak mekansal vb. değişim ve gelişim süreci içindedirler. Ankara'nın başkent olması nedeniyle bu süreç hız kazanmış ve ayrı bir öneme sahip olmuştur. Çünkü başkent olması ile siyasal bir nitelik kazanarak bu özelliğe yakışan bir tavır içinde değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. 1980 sonrası imar planları ile devam eden süreçte kentsel dönüşüm eşlik etmiştir. Kent mimarisi, estetiği ve Ankara kimliği ile ekonomik ve toplumsal yapıyı geliştirecek politikalar ile desteklenmiştir. Kısa sürede sahip olduğu özellikleri ile insanların Ankara iline göç etmesine neden olmuş ve hızlı bir şekilde büyümesine katkı sağlamıştır. Her geçen gün artan ve sürekli desteklenen bir politika ile yayılan kentsel dönüşüm süreci Ankara'da bir ilk olma özelliği ile günümüze kadar hız kesmeden gelmiştir. Fakat hem olumlu hem olumsuz yönleri de olan bu süreç toplumsal yapıyı zedeleyecek sonuçlara da neden olmuştur. Örneğin; dönüşüm alanlarında yaşayan insanların yaşadıkları ortamlardan uzaklaşması, yaşam tarzlarının değişmesine neden olmuştur. Özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük insanlara şehirden uzak yerlerde farklı yaşam alanları sunularak onların hiç alışık olmadıkları ortamlarda bulunmalarına, çalışma ortamlarının değişmesine, sosyal ve kültürel çevrelerinden kopmasına neden olmuştur. Bunlar başka riskleri de beraberinde getirmiştir. Kentsel dönüşüm yapılırken insanların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı da göz önünde bulundurularak farklı projelerin üretilmesi gerekmektedir. Her şeye rağmen kentsel dönüşüm fiziksel mekan oluşumu için gereklidir. Bunu yaparken kültürel ve sosyal boyutları da dikkate alınmalıdır. Yani doğal güzellikler, tarihi yapılar, risk bölgeleri, yeşil alanlar vb. çalışmalar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle yaşam kalitesini artırmak için kentle uyumlu planlama yapılmalı, sağlıklı yaşam alanlarını hayata geçirmeli ve oluşabilecek riskleri en aza indirmeye yönelik uygulamalar yapılmaya çalışılmalıdır.

Kısaca; kültürel, çevresel, sosyal, mekansal ve ekonomik açılardan incelenerek kente uyumlu, kentle bütünleşmiş projeler hayata geçirilmeli ve meydana gelebilecek olumsuzluklara karşı tedbirler alınarak yeni çalışmalar yapılmaya devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akın, E. (2007). Kentsel Gelişme Ve Kentsel Rantlar: Ankara Örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi (Kent Ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Altaban, Ö. (1998). “Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 41-64.
- AnkaraBüyükşehirBelediyesiMakroform,(2013).<https://www.ankara.bel.tr/files/3113/4726/6297/3-makroform.pdf>. 62-90.
- AnkaraKalkınmaAjansı.(2014).AnkaraGöçAnalizi.<http://www.ankaraka.org.tr/archive/files/yayinlar/Ankara-Goc-Analizi.pdf>.
- Aydın, O., Özgür, E.M. (2009). Ankara'nın Kentsel Gelişiminin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleriyle Ölçülmesi. e-Journal of New World Sciences Academy Nature Sciences. 4, (4): 215-242.
- Başel, H., (2011). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü. 516-542.
- Bayraktar, E. (2006). “Gecekondu ve kentsel yenileme”, Editör: Nesrin Turhan, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 110-111: 235-236.
- Bektaş, Y. (2014). Bir Kentleşme Stratejisi Olarak Yasanın Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Etkisi: Ankara Örneği. Planlama. 24(3): 157-172.
- Ertas, M. (2011). Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi, Ankara Ve Londra Örnekleri. Selçuk-Teknik Dergisi. 10(1):1-18.
- Kaypak, Ş. (2014). Atatürk’ün Kent Ve Kentleşmeye Bakışı; Örnek Olay: Ankara’nın Kentleşmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: 13(27): 349-365.
- Keleş, R. (1993). Atatürk, çağdaş Ankara ve kent bilim. Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar, (1975–1992). İstanbul: IULA-EMME Yayını, 217- 228.
- Keleş, R. (1996). Kentleşme politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (1998). Kentbilim terimleri sözlüğü, Ankara: İmge Kitabevi Yayını.
- Kıray, M. (1998). Örgütlemeyen kent: İzmir. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kocabaş, A. (2006). “Kentsel dönüşüm (yenileş(tir)me): İngiltere deneyimi ve Türkiye’deki beklentiler”, Literatür Yayınları, İstanbul, 2-14.

- Mılanı Hosseini, Z. (2013). Gecekondu dan Dönüşüm Uygulamalarının Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesi; Zafertepe Mahallesi Ve Portakal Çiçeği Vadisi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özgür, E.M. (1995). Türkiye’deki iç göçlerde Ankara ilinin yeri. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. 4: 63-76.
- Özyazıcı, K.,Atauz,A. (1999).Birikimdergisi,sayı:123.<https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5827/ankara>
- Pazarlıoğlu, V.M. (2007). Yönetim ve Ekonomi. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 14(1): 121-135.
- Senyapılı, T. (1996). Yeni Sorunlar Eski Çözümler: Kentsel Mekanda Bir Gecekondu Yolculuğu. Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme.Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul. 345-354.
- Tankut, G. (1981). Cumhuriyet döneminin ilk toplu imar deneyimi. Amme İdaresi Dergisi. Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı Özel Sayısı, Ankara (4), 113-119.
- Tekeli, İ. (1982). “Başkent Ankara’nın Öyküsü”. Türkiye’de kentleşme yazıları. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. 75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Yıldız Sey (ed), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul. 1-24.
- Toprak, Z. (2001). Kent yönetimi ve politikası, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Uludağ, Z. (1998). Cumhuriyet döneminde rekreasyon ve gençlik parkı örneği. (Der.: Y. Sey). 75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul. 65-74.
- Uslu, G., Uzun, B. (2014). Kentsel Dönüşüm Projelerinde Deprem Etkisi. Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi. 6(2): 1-11.
- Uzun, N. (2005). “Residential transformation of squatter settlements: urban redevelopment projects in Ankara”. Journal of Housing and the Built Environment. 20: 183–199.
- Yalçın, C. (2004). “Göç Sosyolojisi”. Anı Yayınları, Ankara. 1: 192.
- Yasin, M. (2005). “Kentsel dönüşüm uygulamalarını hukuki boyutu”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. 60: 105.
- Yavuz, F. (1980). Kentsel topraklar, ülkemizde ve başka ülkelerde. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 452. 3.B.F. Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara.
- Yüksel, Ö. (2007). Kentsel dönüşümün fiziksel ve sosyal mekana etkisi: Kuzey ankara girişi kentsel dönüşüm projesi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.